

WDRAŻANIE PROGRAMU ROLNOŚRODOWISKOWEGO W OPINIACH DORADCÓW

Zbigniew BRODZIŃSKI

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska

Słowa kluczowe: doradca, ochrona środowiska, pakiety rolnośrodowiskowe

Streszczenie

Celem pracy jest poznanie opinii doradców o problemach związanych z wdrażaniem programu rolnośrodowiskowego w Polsce w latach 2004–2006.

Badania, za pomocą kwestionariusza wywiadu, przeprowadzono w 2007 r. wśród 85 doradców reprezentujących ośrodki doradztwa rolniczego, instytucje i organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze zajmujące się doradztwem rolniczym.

Osoby objęte badaniami miały stosowne uprawnienia i doświadczenie w sporządzaniu planów działalności rolnośrodowiskowej oraz ich wdrażaniu. Dzięki wiedzy z zakresu produkcji rolnej z uwzględnieniem zasad ochrony środowiska przyrodniczego, prezentowane przez respondentów oceny i opinie można uznać za ważne źródło informacji dotyczących stanu środowiska przyrodniczego i możliwości jego ochrony w ramach wdrażanych w gospodarstwach rolnych pakietów omawianego programu.

WSTĘP

Kształtującemu się w Unii Europejskiej modelowi polityki rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa towarzyszy ożywiona dyskusja nad poszukiwaniem jego wzorców i skutecznością programowania zmian czyniących ów rozwój zrównoważonym. Bezpośrednim wyrazem proekologicznej orientacji unijnej polityki wobec rolnictwa i obszarów wiejskich jest wspieranie praktyk rolniczych przyjaznych ochronie środowiska [Zrównoważona Europa..., 2001; WILKIN, 2002; WAWRZYŃIAK, WOJTASIK, 2007].

Jednym z podstawowych instrumentów służących wdrażaniu omawianych praktyk są realizowane w krajach członkowskich UE programy rolnośrodowiskowe. Mimo znacznego

zróżnicowania zakresu tych programów w poszczególnych krajach członkowskich UE, podstawowym ich zadaniem jest dążenie, w ramach działalności rolniczej, do ochrony przyrody i krajobrazu oraz zmniejszenia presji rolnictwa na środowisko przyrodnicze [GRUDA, 2006; MARCYSIAK, 2005].

Programy rolnośrodowiskowe zostały zainicjowane w ramach reformy polityki rolnej UE w 1992 r. Ich nadrzędną rolą było wówczas wspomaganie spełnienia przez kraje członkowskie UE wymogów dyrektyw unijnych, dotyczących ochrony przyrody i jakości wód powierzchniowych, a mianowicie dyrektywy w sprawie ochrony dzikich ptaków z 1979 r., azotanowej z 1991 r. oraz dyrektywy w sprawie ochrony siedlisk naturalnych oraz dzikiej fauny i flory z 1992 r.

W Polsce program rolnośrodowiskowy w latach 2004–2006 był realizowany w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Celem omawianego programu, tak w minionym okresie programowania, jak również w latach 2007–2013, jest dotowanie praktyk rolniczych służących ochronie środowiska na obszarach wiejskich. Do zadań jakim mają służyć sporządzone przez uprawnionych doradców i wdrażane plany działalności rolnośrodowiskowej należą m.in.: propagowanie określonych ustawowo zasad zwykłej dobrej praktyki rolniczej, rozwój rolnictwa ekologicznego, zachowanie różnorodności biologicznej gatunków i siedlisk, ochrona gleb przed erozją, ochrona wód przed zanieczyszczeniami pochodzącymi z rolnictwa, zachowanie zasobów genetycznych lokalnych ras zwierząt gospodarskich i odmian roślin, kształtowanie krajobrazu [Plan..., 2007].

Przyjęte w Polsce założenia realizacyjne omawianego programu, a także doświadczenia z pierwszego okresu jego realizacji (od września 2004 r. do grudnia 2006 r.) są ważnym źródłem informacji, dotyczących zarówno możliwości optymalizowania pakietów rolnośrodowiskowych, jak i potrzeb doradczych w tym zakresie. Mając na względzie fakt, że stosowne korekty i uzupełnienia dotyczące pakietów rolnośrodowiskowych zostały już przyjęte [Plan..., 2007], za cel pracy przyjęto poznanie opinii doradców o uwarunkowaniach i problemach doradczych związanych z wdrażaniem programu rolnośrodowiskowego w Polsce w latach 2004–2006.

METODY BADAWCZE

Badania za pomocą standaryzowanego kwestionariusza przeprowadzono w maju i czerwcu 2007 r. wśród 85 doradców posiadających certyfikat wydany przez Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, jak również mających praktyczne doświadczenie w opracowywaniu i wdrażaniu planów rolnośrodowiskowych w gospodarstwach rolnych.

Objęci badaniami doradcy to głównie specjaliści ośrodków doradztwa rolniczego, izb rolniczych, organizacji pozarządowych oraz firm prywatnych zajmujących się świadczeniem usług doradczych. Przedstawiciele tych instytucji pochodzili z województw północno-wschodniej i centralnej Polski. Dzięki wiedzy tych osób z zakresu ochrony środowiska przyrodniczego uzyskane opinie można uznać za ważne źródło informacji dotyczących stanu i możliwości jego ochrony na obszarach wiejskich w ramach wdrażanego programu rolnośrodowiskowego.

W związku z przyjętym celem badań w skierowanym do doradców kwestionariuszu wywiadu poproszono ich o:

- wyrażenie poglądów w kwestii oddziaływania polskiego rolnictwa na środowisko naturalne, ze wskazaniem, jeśli takie są, przyczyn jego degradacji;
- wskazanie głównego, w opinii doradców, priorytetu polityki rozwoju obszarów wiejskich, który mógłby w decydujący sposób przyczynić się do ochrony środowiska naturalnego;
- wskazanie przykładów negatywnych praktyk mających wpływ na środowisko naturalne;
- wskazanie działań, które mogą sprzyjać podnoszeniu świadomości ekologicznej mieszkańców wsi;
- wskazanie motywów, które skłaniają rolników do udziału w programie rolnośrodowiskowym;
- ocenę poziomu świadomości ekologicznej rolników uczestniczących w realizacji pakietów rolnośrodowiskowych;
- wskazanie wariantów działań, w ramach poszczególnych pakietów programu rolnośrodowiskowego, którymi są zainteresowani producenci rolni;
- ocenę możliwości rozpropagowania programu rolnośrodowiskowego wśród rolników.

WYNIKI BADAŃ

OBSZARY I SKALA ODDZIAŁYWANIA ROLNICTWA NA ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE W OPINII DORADCÓW

Niezależnie od planowanych zmian w unijnej polityce rolnej, ważną płaszczyzną jej zainteresowania pozostaje bardziej racjonalne zagospodarowanie części obszarów rolniczych oraz strukturalnych nadwyżek występujących na rynkach zdecydowanej większości surowców, a także ochrona środowiska [CHYLEK, 2007]. Występujące między krajami unijnej piętnastki i nowymi jej członkami znaczne zróżnicowanie technologiczne i strukturalne w rolnictwie sprawia, że wdrażane w tej ostatniej grupie krajów instrumenty PROW zachęcają rolników do modernizacji gospodarstw i wzrostu skali produkcji. Wdrażaniu nowych technologii i kierunków gospodarowania, jak wskazuje praktyka, nie zawsze towarzyszy dbałość o ochronę środowiska naturalnego.

Stosowaniu zasad dobrej praktyki rolniczej sprzyjają głównie dopłaty wyrównawcze do obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) oraz program rolnośrodowiskowy. Będący przedmiotem rozważań, wdrażany w Polsce, program rolnośrodowiskowy opiera się na doświadczeniach innych krajów członkowskich UE, z analizy podejmowanych działań wynika jednak, że prezentuje on odmienne podejście do ochrony środowiska. Zasadnicza różnica między programem realizowanym w Polsce a programami większości krajów UE polega na tym, że w Polsce zwraca się uwagę przede wszystkim na zachowanie aktualnego stanu środowiska, zaś w krajach dawnej piętnastki – na odtwarzanie jego utraconych walorów [MARCYSIAK, 2005].

Prezentowany pogląd wpisuje się w powszechnie wyrażaną opinię o negatywnych skutkach intensyfikacji produkcji rolnej w ramach wspólnej polityki rolnej prowadzonej w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. Wysoki poziom intensyfikacji produkcji rolnej w krajach unijnej piętnastki i negatywne doświadczenia z minionego okresu związane z oddziaływaniem rolnictwa na środowisko, stanowią dla rolników nowych kra-

jów członkowskich pewien balast. Trudno im bowiem pogodzić się z faktem, że nadrabianie zapóźnienia technologicznego i organizacyjnego w rolnictwie jest hamowane wprowadzaniem takich samych, a często w ich odczuciu bardziej rygorystycznych niż w wysokorozwiniętych krajach UE, ograniczeń produkcji i wysokich reżimów technologicznych.

W kontekście prezentowanych opinii zasadne jest pytanie skierowane do współpracujących z rolnikami doradców, czy według ich doświadczenia i wiedzy polskie rolnictwo przyczynia się do degradacji środowiska naturalnego? Spośród 82 uzyskanych odpowiedzi 43 doradców, co stanowiło 52,4% objętej badaniami grupy, potwierdziło, że zawarta w pytaniu sytuacja problemowa zachodzi w praktyce. Jako najczęściej wskazywane przez doradców przyczyny negatywnego wpływu rolnictwa na środowisko naturalne, można wymienić:

- nieracjonalne stosowanie przez rolników nawożenia mineralnego (opinie 67,4% z 43 osobowej grupy respondentów);
- nieprzestrzeganie zasad odpowiedniego postępowania ze środkami chemicznymi oraz stosowania optymalnych dawek środków ochrony roślin (opinie 30,2% przedstawicieli omawianej grupy);
- wprowadzanie monokultur, w tym głównie zbożowych (23,3%);
- niewłaściwe składowanie i przechowywanie nawozów naturalnych (20,9%);
- wywóz na pola uprawne ścieków bytowych (11,6%).

Wymieniane przez doradców, najczęściej występujące przypadki negatywnego oddziaływania rolnictwa na środowisko, jak można zauważyć, w pełni zależą od postępowania rolników. Mają więc źródło nie tyle w uwarunkowaniach zewnętrznych, co w niskiej świadomości ekologicznej producentów rolnych.

W celu zweryfikowania prezentowanej opinii doradców o rolnikach, objęte badaniami osoby poproszono o ocenę poziomu świadomości ekologicznej swoich klientów w tradycyjnej skali pięciostopniowej. W uzyskanych ocenach nie odnotowano najwyższej noty „bardzo wysoki”. Dwóch doradców spośród 85 uznało, że rolników cechuje wysoki poziom świadomości ekologicznej, 40% badanych uznało że poziom świadomości ekologicznej rolników jest przeciętny, kolejne 47,1% – że jest on niski, zaś 10,6% – że jest bardzo niski. Niskie noty jakie wystawili producentom rolnym doradcy, w kwestii prezentowanego przez nich poziomu świadomości ekologicznej, nie mogą pozostać bez wpływu na otoczenie. Zdaniem KOBYLECKIEGO [2007], aby było możliwe podejmowanie właściwych decyzji dotyczących ochrony zasobów środowiska i zarządzanie nimi, konieczne są zarówno wiedza o środowisku wśród możliwie szerokich kręgów społecznych, jak i prowadzenie nieustannych działań propagujących zachowania prośrodowiskowe mieszkańców. Praktyka gospodarcza oraz prezentowane opinie doradców dowodzą, że mankamentem rolnika, a więc osoby zarządzającej znacznym fragmentem przestrzeni przyrodniczej, jest dramatycznie niski poziom wiedzy dotyczącej ochrony środowiska.

Nie bagatelizując prezentowanej przez znaczną część respondentów niekorzystnej opinii o stanie świadomości ekologicznej rolników, należy zauważyć, że 47,6% badanych, mimo że w swoich ocenach dotyczących poziomu świadomości rolników wystawiało im noty niskie, nie zetknęło się w swojej praktyce z nagannymi zachowaniami swoich klientów. Wśród omawianej grupy respondentów najczęściej prezentowany był pogląd, że za negatywny wizerunek rolnika jako „zagrożenia dla środowiska” są odpowiedzialne przede wszystkim władze samorządowe, które przekładają na plan dalszy inwestycje w infrastrukt-

ture chroniącą środowisko naturalne (np.: budowę sieci kanalizacyjnych, organizację systemów segregacji i zbiórki odpadów itp.).

Podjęcie przez rolnika decyzji o uczestnictwie w programie rolnośrodowiskowym stawia go w roli nie tylko producenta, ale również strażnika przyrody i krajobrazu [KNIEĆ, EPA, 2003]. Godny zauważenia jest często wyrażany przez objętych badaniami doradców pogląd, że niektóre pakiety omawianego programu stają się atrakcyjnym przedsięwzięciem dla gospodarstw drobnotowarowych. Liczna grupa właścicieli tych właśnie gospodarstw, w opinii badanych – pod warunkiem odpowiedniego rozpropagowania programu rolnośrodowiskowego i zniesienia pewnych jego ograniczeń (np. stref priorytetowych) – będzie chętnie uczestniczyć w jego realizacji, uzyskując wynagrodzenie za „sprawowanie pieczy nad środowiskiem”.

W kontekście prezentowanych przez doradców opinii i poglądów można stwierdzić, że skala i zakres oddziaływania rolnictwa na środowisko naturalne zależy zarówno od wielkości i rodzaju produkcji oraz jej udziału w dochodach rolnika, jak i od warunków przyrodniczo-glebowych, położenia gospodarstwa wobec rynków zbytu itp.).

Uwzględniając fakt znacznego zróżnicowania kraju, tak pod względem warunków rolniczych, środowiskowych, jak również krajobrazowych, w latach 2004–2006, w ramach 4. działania PROW, wyznaczono 69 tzw. stref priorytetowych, obejmujących łącznie 32% jego powierzchni [Plan..., 2005]. W strefach priorytetowych z grupy 7 pakietów zawartych w programie mogły być wdrażane 3, co zdaniem WAWRZYŃSIKA i WOJTASIKA [2007], w istotny sposób ograniczyło krąg zainteresowanych. Ze względu na mniejsze niż prognozowano zainteresowanie rolników zaszła w omawianym okresie konieczność redukcji środków, jakie w latach 2004–2006 przeznaczono na to działanie. W związku z tym zniesienie stref priorytetowych w kolejnym okresie programowania wydaje się dobrą informacją dla znacznej grupy właścicieli gospodarstw drobnotowarowych.

DEMBEK i in. [2006], poszukując możliwości optymalizowania programu wskazują, obok zrealizowanego w nowym okresie programowania postulatu zrezygnowania z preferencji przestrzennych w realizacji części pakietów, na potrzebę zwiększenia liczby doradców rolnośrodowiskowych i uproszczenia procedur związanych z uczestnictwem w programie.

MOTYWY UDZIAŁU ROLNIKÓW W PROGRAMIE ROLNOŚRODOWISKOWYM

Jak wskazuje praktyka, działania rolnośrodowiskowe wpisują się w realizację jednego z głównych celów polityki rolnej, jakim jest zapewnienie warunków rozwoju gospodarstw rolnych z poszanowaniem zasobów środowiska naturalnego. Omawiany program sprzyja minimalizowaniu negatywnych skutków i maksymalizowaniu pozytywnych efektów działalności rolniczej. Tak więc wdrażanie programów rolnośrodowiskowych można traktować jako próbę implementowania do praktyki rolniczej ekstensywnych metod i kierunków produkcji. Wypłacane rolnikom płatności rolnośrodowiskowe są, w założeniach programu, rekompensatą za utratę dochodów z tytułu wprowadzania ograniczeń produkcyjnych w gospodarstwie. W założeniach metodologicznych do kalkulacji płatności rolnośrodowiskowych, jako przyczyny utraconych dochodów wymienia się [Plan..., 2007]: ekstensyfikację produkcji spowodowaną zmniejszeniem nakładów na środki produkcji, rezygnację z dosie-

wania traw oraz ograniczanie zabiegów uprawowych, a także zmniejszenie obsady zwierząt. W praktyce, co podkreślali często w swoich wypowiedziach doradcy, zdecydowana większość rolników składających wnioski o udział w programach rolnośrodowiskowych prowadzi gospodarstwa w sposób ekstensywny. Omawiany stan sprawia, że znaczna grupa beneficjentów programu nie traci dochodów lecz zyskuje nowe możliwości ich zwiększenia.

W opinii bez wyjątku wszystkich objętych badaniami doradców głównym motywem, który skłonił rolników do udziału w omawianym programie jest możliwość uzyskania relatywnie wysokiego wsparcia finansowego, poprawiającego sytuację finansową rolnika. Największym zainteresowaniem wśród rolników cieszyły się te warianty działań w ramach poszczególnych pakietów programu, w których naliczona rekompensata gwarantowała uzyskanie możliwie wysokiego poziomu płatności przy relatywnie niskich nakładach na niezbędne zabiegi związane z realizacją pakietu. Sztandarowym przykładem jest tu znacznie przekraczająca założenia programu popularność uprawy orzecha włoskiego, w ramach pakietu „Rolnictwo ekologiczne”. Beneficjentami tego wariantu pakietu, w opinii respondentów, w większości były osoby, które wcześniej nie prowadziły produkcji rolnej i podjęły ją wraz z początkiem uczestnictwa w omawianym programie.

Jak wskazują doświadczenia związane z wdrażaniem programów rolnośrodowiskowych w innych krajach UE, działania w tym zakresie przynoszą pozytywne efekty środowiskowe. Ich bezpośrednim wyrazem jest zmniejszenie zużycia nawozów mineralnych, utrzymanie siedlisk przyrodniczych, upowszechnianie zasad dobrej praktyki rolniczej. Ze względu na relatywnie krótki okres wdrażania omawianego działania w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich w Polsce, trudno jest ocenić jego środowiskowe efekty. Jak wynika z wypowiedzi doradców, rolnicy, którzy zdecydowali się na wdrażanie pakietów programu, otrzymują nie tyle rekompensatę z tytułu utraconych dochodów, co bonifikatę z tytułu „życiowej zaradności”. Znaczna bowiem grupa rolników uczestniczących we wdrażaniu pakietów rolnośrodowiskowych, twierdzili badani, decyduje się na udział w programie ze względu na relatywnie niewielkie zmiany w dotychczasowym sposobie gospodarowania. Prezentowane opinie w niczym jednak nie dyskredytują samego programu. Sprzyja on bowiem wyłonieniu znaczącej w skali kraju grupy gospodarstw zainteresowanych utrzymaniem warunków produkcji przyjaznej środowisku naturalnemu. Beneficjenci biorą na siebie zobowiązanie wypełnienia stosownych do danego pakietu obowiązków.

Ze względu na charakter prowadzonych wywiadów trudno jest określić grupy docelowe beneficjentów poszczególnych pakietów. Trudno jest również, w sposób miarodajny, zidentyfikować wszystkie motywy jakimi kierują się rolnicy składając wnioski o udział w programie. Również w literaturze dostrzegany jest problem braku optymalnych metod analizy skutków finansowych wdrażania pakietów rolnośrodowiskowych [GRUDA, 2006]. Wydaje się jednak, że rozstrzygnięcia wymaga przede wszystkim kwestia przyszłego modelu rolnictwa. Jego oddziaływanie na środowisko zależy przede wszystkim od samych rolników, w których posiadaniu znajdują się znaczne zasoby środowiskowe. Pilnym wyzwaniem jest więc podjęcie w ramach polityki rolnej działań na rzecz rozwijania kompetencji tej grupy zawodowej w zakresie prośrodowiskowych metod gospodarowania, wspieranych gamą instrumentów gwarantujących zachowanie opłacalności produkcji.

KIERUNKI I SPOSOBY WSPARCIA DORADCZEGO PRODUCENTÓW ROLNYCH W ZAKRESIE OCHRONY ŚRODOWISKA

Jednym z głównych celów pracy doradczej jest poszukiwanie możliwości rozwiązywania sytuacji problemowych. KUJAWIŃSKI [2007] twierdzi, że praca doradcy polega przede wszystkim na edukacyjnym wspieraniu rolnika w jego wysiłkach na rzecz rozwoju własnego gospodarstwa, zaś jej celem, w odniesieniu do obecnej sytuacji polskiego rolnictwa, powinno być umożliwienie rolnikom podejmowania i praktycznego realizowania samodzielnych, racjonalnych decyzji w zakresie rozwoju gospodarstwa rolnego.

Uznając fakt niskiej świadomości ekologicznej rolników należy jednocześnie poszukiwać innych niż doradztwo metod poprawy omawianego stanu. W związku z tym doradcom postawiono pytanie o dostrzegane przez nich możliwości podjęcia działań, które mogą sprzyjać podniesieniu świadomości ekologicznej mieszkańców wsi. W opinii 56,5% badanych kształtowaniu świadomości ekologicznej sprzyja przede wszystkim szeroka działalność informacyjna i szkoleniowa. Kolejny był postulat wdrożenia specjalnych programów edukacyjnych dla ludności wiejskiej (opinie 23,5% respondentów) oraz wspierania profesjonalnego doradztwa w zakresie ochrony środowiska i krajobrazu (10,6%). W trakcie prowadzenia badań odnotowano również kilka wypowiedzi, z których wynikało, że obecnie realizowane i dostępne zadania i działania na rzecz ochrony środowiska są w pełni satysfakcjonujące.

Wskazania objętych badaniami doradców, dotyczące wyboru priorytetów polityki rozwoju obszarów wiejskich, które mogłyby w decydujący sposób przyczynić się do ochrony środowiska obejmowały takie postulaty, jak:

- rozwijanie szerokiej oferty szkoleniowej kierowanej do ludności wiejskiej, obejmującej podstawową wiedzę o potrzebie i zasadach ochrony środowiska, przestrzeganiu istniejących zasad oraz o możliwości uzyskania wsparcia na rzecz podejmowanych inicjatyw prośrodowiskowych (opinie 31,7% badanych);
- realizowanie przez samorządy lokalne w pierwszej kolejności inwestycji związanych z budową oczyszczalni ścieków, sieci kanalizacyjnych, segregacją odpadów itp. (24,4%);
- zwiększanie poziomu wsparcia inwestycji pro-środowiskowych w gospodarstwach rolnych (19,5%),
- zaostrenie wymagań w zakresie przestrzegania zasad ochrony środowiska (13,4%);
- kontynuowanie dodatkowego wsparcia obszarów ONW, w konsekwencji prowadzącego do obowiązku przestrzegania przez rolników zasad dobrej praktyki rolniczej (13,4%).

PODSUMOWANIE

W opinii 52,4% objętych badaniami doradców rolnośrodowiskowych rolnictwo w znacznym stopniu przyczynia się do degradacji środowiska naturalnego. Główne, wskazane przyczyny negatywnego oddziaływania rolnictwa na środowisko to przede wszystkim nieracjonalne nawożenie mineralne, nieprzestrzeganie zasad związanych ze stosowaniem środków ochrony roślin, uprawa gleb w monokulturach, w tym głównie zbożowych, nie-

właściwe przechowywanie nawozów naturalnych oraz spotykana praktyka wywozu na pola uprawne ścieków bytowych.

Jako priorytety polityki rozwoju obszarów wiejskich, mające ograniczyć wskazane działania, przyczyniając się tym samym do ochrony środowiska naturalnego, respondenci wskazywali głównie potrzebę rozwijania szerokiej oferty szkoleniowej, obejmującej zasady, potrzeby i możliwości ochrony środowiska oraz zwiększenie poziomu wsparcia i realizacji inwestycji prośrodowiskowych.

W omawiane postulatory wpisuje się, jako ważne narzędzie wspierania ochrony środowiska, „Krajowy program rolnośrodowiskowy”. W opinii badanych, zwiększenie możliwości oddziaływania programu na środowisko przyrodnicze zależy w równej mierze od puli środków przeznaczonych na poszczególne przedsięwzięcia rolnośrodowiskowe i od poziomu świadomości ekologicznej rolników. Budowaniu kompetencji prośrodowiskowych producentów rolnych sprzyjać może szeroka działalność informacyjna i szkoleniowa w zakresie zasad produkcji przyjaznej ochronie środowiska i kształtowaniu rolniczego krajobrazu, obejmująca ogół mieszkańców wsi, oraz profesjonalne doradztwo.

Za negatywny wizerunek rolników korzystających z programu rolnośrodowiskowego, zdaniem doradców, są odpowiedzialne liberalne warunki dostępu do atrakcyjnych finansowo pakietów tych właścicieli gospodarstw, którzy nie są zainteresowani produkcją rolną, a głównym motywem ich uczestnictwa w programie są względy ekonomiczne (w tym m.in. wzrost wartości nieruchomości, zwrot części środków poniesionych na zakup gruntu itp.).

Zdaniem doradców rolnośrodowiskowych skłonność rolników do wdrażania pakietów programu rolnośrodowiskowego zależy nie tyle od możliwości uzyskania rekompensaty z tytułu utraconych korzyści, co od możliwości poprawy opłacalności stosowanych ekstenywnych metod produkcji. Prezentowany pogląd w niczym jednak nie dyskredytuje samego programu, który sprzyja wyłonieniu licznej grupy gospodarstw zainteresowanych utrzymaniem warunków produkcji przyjaznej środowisku naturalnemu.

LITERATURA

- CHYLEK E.K., 2007. Ocena wpływu oddziaływania wspólnej polityki rolnej na kierunki rozwoju polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich. Zagadn. Doradztwa Rol. nr 2(50). Poznań: CDR s. 66–80.
- DEMBEK W., DOBRZYŃSKA N., KLISOWSKA A., KOTOWSKI W., 2006. Doświadczenia z wdrażania „Krajowego programu rolnośrodowiskowego” jako podstawa jego optymalizacji. Wiad. Melior. nr 2 s. 73–77.
- GRUDA M., 2006. Analiza skutków dochodowych wdrażania ograniczeń rolnośrodowiskowych w rolnictwie (koncepcja). W: Z badań nad rolnictwem społecznie zrównoważonym (2). Pr. zbior. Red. S. Zegar. Warszawa: IERiGŻ s. 43–56.
- KNIEĆ W., EPA M., 2003. Programy rolnośrodowiskowe w Unii Europejskiej. Przysiek: RDCR.
- KOBYLECKI J., 2007. Rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce po akcesji do UE. Zagadn. Doradztwa Rol. nr 2(50). Poznań: CDR s. 106–114.
- KUJAWIŃSKI W., 2007. Propozycje dla określenia standardów kwalifikacji zawodowych doradców rolniczych. Zagadn. Doradztwa Rol. nr 2(50). Poznań: CDR s. 21–37.
- MARCYSIAK T., 2005. Realizacja programów rolnośrodowiskowych w województwie kujawsko-pomorskim. Pr. Kom. Nauk Rol. Biol. Bydg. TN nr 44 s. 353–360.
- Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich – informacje ogólne, 2005. Warszawa: MRiRW.

- Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013, 2007. Warszawa: MRiRW.
- WAWRZYŃIAK B., WOJTASIK B., 2007. Analiza przebiegu i realizacji programów rolnośrodowiskowych w latach 2004–2006. *Acta Sci. Pol. Oecon.* 6(1) s. 71–78.
- WILKIN J., 2002. Idea CAP – CARPE – CRP. *Więś Rol.* 2(115) s. 68–80.
- Zrównoważona Europa dla lepszego świata. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Unii Europejskiej, COM(2001)264 final (wersja polskojęzyczna). Bruksela: Komisja Wspólnot Europejskich.

Zbigniew BRODZIŃSKI

**IMPLEMENTATION OF AGROENVIRONMENTAL PROGRAM
IN ADVISERS' OPINIONS**

Key words: adviser, agro-environmental packets, environmental preservation,

S u m m a r y

The objective of the article is to recognize advisers' opinions on implementation of agro-environmental program in Poland in the years 2004–2006.

85 advisers from advisory centers, institutions and non-governmental organizations and private enterprises dealing with agriculture advisory were interviewed with the questionnaire method in 2007. Interviewed persons had experience in agro-environmental planning and implementation. Thanks to their knowledge of and experience in agricultural production and environmental protection principles, presented respondents' opinions can be an important source of information concerning environmental status and possibilities of environmental protection within packages of described programs implemented in farms.

Recenzenci:

dr Anna Liro

doc. dr hab. Zbigniew Wasilewski

Praca wpłynęła do Redakcji 26.09.2007 r.